

GESCHIEDENIS
van
HOOGELOON

door

P.N. Panken

Bergeik

Redactie Johan Biemans

Vooraf

Deze Geschiedenis van Hoogeloon is een van de dorpsgeschiedenissen van P.N. Panken die bewaard gebleven zijn.

Om meer te weten te komen over waar Panken zijn informatie vandaan haalde, wanneer en hoe dikwijls hij in Hoogeloon kwam, met wie hij contact had, verwijs ik naar de niet digitaal beschikbare Dagboeken van Panken.

Deze uit 22 delen bestaande handgeschreven dagboeken - plus een compendium daarvan - zijn in druk verschenen onder de titel De Dagboeken van P.N. Panken 1819-1904, Memorieboek van een Brabantse schoolmeester. Een zesdelige serie, ingeleid en bezorgd door antropoloog Dr. Peter Meurkens, uitgegeven bij Kempen Uitgevers Eindhoven 1993-1998.

Alle delen bevatten een gedetailleerd Topografisch register, Zaakregister en Register van familienamen.

Het aantal vermeldingen in het topografisch register van Hoogeloon telt in deel I: 11x; II: 11x; III: 10x; IV: 3x; V: 6x; VI: 6x, totaal 47x. Gemakkelijk om op te zoeken voor wie de serie in de boekenkast heeft staan, of ze kan lenen bij de bibliotheek.

Zie ook de manuscripten De Gilden in Brabant en Geschiedenis van Noordbrabant.

Johan Biemans

Bergeijk, 16 februari 2025

Inhoud

I.	Ligging. Dingbank. Gemeente. Naamsafleiding. Gehuchten. Raadkamer.....	3
II.	Huizen. Bevolking.....	6
III.	Godsdiensttoestand. De Kerk. Toren. Kerkhof. Grafkruizen. Zerken.....	8
IV.	Pastors met bijzonderheden.....	17
V.	Kapelanen van Hoogeloon - Hapert.....	23
VI.	Pastorie. Lui- of torenklokken te Hoogeloon.....	26
VII.	Gilden. Onderwijs. School. Onderwijzerswoning of Schoolhuis.	27
VIII.	Hoeven en andere bezittingen voorheen hier door kloosters bezeten.....	34
IX.	De Gereformeerde gemeente met bijzonderheden.....	35
X.	Ontdekte oud- of merkwaardigheden. Het Koebosch en Kabauterberg. De Zwartberg.....	37
XI.	Geestelijken te Hoogeloon geboren. Voornamen personen.....	38
XII.	Merkwaardigheden van velerlei aard.....	40

I. Ligging. Dingbank. Gemeente. Naamsafleiding. Gehuchten. Raadkamer.

Hoogeloon ligt derdehalf uur van Oirschot, in het gewezen kwartier van Kempenland, Meierij van 's Hertogenbosch. De drie dorpen Hoogeloon, Hapert en Casteren behoorden oudtijds tot de uitgestrekte dingbank van Eersel, waarvan zij in 1546 gescheiden en eene zelfstandige dingbank geworden zijn. Zij bestond uit zeven schepenen, waarvan 3 te Hapert, 2 te Hoogeloon en 2 te Casteren woonden. Na de opheffing der dingbanken werd Hoogeloon c.a. een schoutambt en in 1814 eene gemeente, welke volgens het kadaster eene oppervlakte van 4033 hectaren beslaat.

In zeer ouden tijden waren deze drie dorpen tot eene heerlijkheid verheven. Voorheen volgde men hier, als te Eersel de Costuimen van Antwerpen¹.

Hoogeloon heette weleer alleenlijk Loon. Ter onderscheiding van meerdere gelijknamige plaatsen gaf men hieraan de eerste benaming. Aan het verouderde woord lo, loe of loo geven oudheidkundigen dezelfde afleiding niet, de meeste echter die van bosch of boschrijke streek. Is loon het meervoud van loo dan beteekent Hoogeloon, hooge of hooggelegene bosschen.

Dat het ook hier in den voortijd zeer boschrijk was bewijzen o.a. de aloude boomen en struiken voortdurend uit den grond gehaald. Naar men wil is Julius Caesar in dit oord met zijn leger geweest en zou dit te Casteren gekampeerd of gerust, te Hapert gemutineerd en te Loon zijne soldij (Hooge soldij = hoogeloon) ontvangen hebben.

De overlevering voegt er bij dat deze drie plaatsen hiervan hunnen naam bekwamen, hetgeen geuzelachtig en te verwerpen zij. Dat er de Romeinen aanwezig zijn geweest, is nogtans zeer aannemelijk, wegens ontdekte verschillende oudheden. Door de inwoners en in dezen omtrek wordt het gewoonlijk Loon genoemd. Om verwarring voor te komen moet men het wel onderscheiden van Loon onder

¹ Zie Costuimen van 's Hertogenbosch. 1684. Art. 1.

Waalre, Loon-op-Zand (vroeger Venloon geheeten) Neer- en Overloon, alsmede van eenige plaatsen in België.

Nog bestaat er eene volkslegende als zou de naamsafleiding van Hoogeloon deze wezen. De ambachtslieden aan de oude in het laatst der 18^e eeuw gesloopte kerk te Casteren arbeidende, zeiden niet genoeg te verdienen. Zij moesten heengaan naar de naburige plaats, daar geeft men hooger loon. Aan dit sprookje kan men geen waarheid toekennen.

De wijken of gehuchten onder Hoogeloon zijn: De Straat, Hoog Casteren en Langdorp, Heuvel, Heiëind.

Niet ver van den weg naar Duizel ligt de Hoogpoort. Als poort het oude fort beteekent, kan het eene omheinde woning te kennen geven. De eerste lettergreep is wellicht eene nadere aanduiding der ligging of van de aanzienlijke hoogte van dit huis, dat dezen naam voert. Het is een oud, sterk en een ruim gebouw met diepe kelders en tot het laatst der 18^e eeuw door een rijk en deftig geslacht bewoond. Daar er geen naaste bloedverwanten meer bestonden is deze hoof, waaronder aanzienlijke gronden behoorden, naar men zegt in 72 deelen of perceelen, aan verre familieleden verdeeld. Het huis, sinds lang eene middelbare landbouwerswoning, staat op grondgebied van Hoogeloon, de schuur op dat van Hapert, terwijl de aanhoorige bouwgronden onder beide dorpen zijn gelegen.

Van een vertrouwde vriend te Hoogeloon bekwam ik aangaande de bekende Hoogpoort aldaar het volgende bericht: “De Hoogpoort, altijd no. 1 geweest, is een zeer oud, sterk gebouwde huis met veel aaneenpalende landerijen en weiden. Toen Hoogeloon en Hapert door onzen pastoor en een kapelaan bediend werd gingen die Heeren, als zij te Hapert Mis hadden gelezen op de Hoogpoort koffie drinken bij zeer deftige lui, de familie Verhees, van wie eene dochter huwde met Jan Beeks, gewezen kerkmeester, en behield die hoeve in takt. Na zijn dood werd ze verkocht en onder vele erfgenamen verdeeld. Naderhand is zij meermalen verkocht geworden en nu is de eigenares de wed. P. Beeks, die in den besten welstand is. Van dew. Verhees is er een

dochter in 't veld overleden toen zij de wacht hield bij de koeien. Op de plaats waar zij dood zat had men eene figuur of een slotje bij wijze van kruis in den grond gegraven, wat er nog te zien is.”

Zoo ver men weet was de raadkamer der drie dorpen in een geschikt lokaal te Hoogeloon, dat steeds de hoofdplaats der dingbank en vervolgens der gemeente was. Dit vertrek bood voldoende ruimte voor de dorpsvergaderingen, de berging van de archieven en verdere benodigdheden aan. Alles scheen behoorlijk onderhouden te worden. Slechts enkele van deswege ontmoette posten vermeld ik hier.

G. Vervest had 27 October 1778 aangenomen eene kast tot berging der gemeenteregisters voor *f* 18 te timmeren. P. Willems architect te Bergeik leverde in 1791 eene dergelijke ter bewaring van de papieren en protocollen benevens eene nieuwe tafel, dienende voor de regeering. Op 1774 o.a. wordt genoteerd, dat de kamer van 't schoolhuis te Hoogeloon voor Raadkamer, tot het houden der rechtszaken is gehuurd. Elk der drie dorpen betaalt zijn aandeel der huur. In 1790 besluiten Regenten der dingbank; “Voortaan zal eene kamer tot raadkamer van Hoogeloon, Hapert en Casteren dienen.”

II. Huizen. Bevolking.

Voorheen kende men in de eerste plaats de bevolking uit de tellingen der haardsteden en woonhuizen in het hertogdom Brabant. De belasting van vroegere dagen, bede genoemd, moest naar deze telling geheven worden. Bij die in 1437 gedaan zijn te "Loen in de banck van Iersele"² 91 belastbare en 14 arme huizen bevonden. De hertelling 21 April 1526 begonnen noteerde voor Loon 89 bewoonde huizen, daarenboven één onbewoond.³ Voor 1736 en 1766 bedroeg het aantal woonhuizen 115, in 1771 121. Omstreeks 1840 telde men in de kom te Hoogeloon 78 huizen en ruim 400 inwoners en met het daartoe behorende gehucht Hoog-Casteren 107 huizen en omtrent 600 inwoners. Er waren 420 communicanten.

Aangezien de algemeene huishouding der gemeente is in 1900 eene belangrijke wijziging gebracht, die in de provinciale 's Hertogenbossche Courant van 9 Juni 1900 als volgt wordt medegedeeld:

“Hoogeloon 6 Juni. Tot nu toe was bepaald dat de afdeeling Hoogeloon en Casteren $\frac{2}{3}$ en de afdeeling Hapert $\frac{1}{3}$ in de kosten der algemeene huishouding der gemeente zou betalen en zulks overeenkomstig het destijds bij die vaststelling aanwezige zielen aantal van elk der afdeelingen.

Nu evenwel de volkstelling heeft aangetoond, dat Hoogeloon en Casteren 868 en Hapert 601 zielen telt moet bij den raad het voornemen bestaan, om maatregelen te nemen, opdat voortaan door Hapert $\frac{2}{5}$ en door Hoogeloon en Casteren $\frac{1}{5}$ [?] in de kosten der huishouding worde bijgedragen, te meer nog, omdat de finantiëele toestand van Hapert zeer gunstig is tegenover dien van Hoogeloon en Casteren, die financieel veel minder goed is.” Naar het schijnt waren voor de reformatie te Hoogeloon ook ingezetenen die pacht aan het

2 Eersel.

3 De lijst door dr. Hermans in zijne Bijdragen 1845, II. 63 medegedeeld verschilt van die door A. Sassen in de Handelingen van 't Provinciaal Genootschap 1891 – 93, p. 223.

beroemde klooster te Hooijdonk te betalen hadden, want in 1634 werden zij gelast, benevens elders wonenden, hunne pacht te voldoen. Prior Wilhelmus Mol stierf te Turnhout en werd 10 October 1634 te Huijbergen begraven. (Taxandria, Bergen op Zoom, 1904 11^e jaargang 1 afl. p. 9 enz.).

III. Godsdiensttoestand. De Kerk. Toren. Kerkhof. Grafkruizen. Zerken.

Men kan niet met zekerheid bepalen, wanneer Hoogeloon tot eene parochie is verheven. Hoezeer Hapert ook eene afzonderlijke kerk met zwaren toren bezat maakten beide dorpen soms slechts eene enkele parochie uit. Zoo heet in eene naamrol van 1441 Loon met Hapert cuur, dat is parochie met pastoreele zorg.

Het patronaat of begeavingsrecht der kerk is door de erfgenamen van Giselbert de Rode in 1207 aan de abdij Tongerlo opgedragen. Deze zond steeds één harer kanunniken als pastoor en één als kapelaan naar Hoogeloon, om tevens de kerk van Hapert te bedienen. Tijdens dit laatstgenoemde dorp een korteren of langeren tijd eenen afzonderlijken herder zoude bezeten hebben, is die dan almede door Tongerlo benoemd. In 1831 stierf de laatste Witheer-pastoor van Hoogeloon. Waarschijnlijk dagteekent dan de kerk van Hoogeloon hetzij als zelfstandig of wel met Hapert vereenigd, als parochiekerk uit de eerste helft der 13^e eeuw. Zij bestond in 1207, althans de parochie.

De kerk is een oud, regelmatig kruisgebouw met baksteen van gewone grootte. Het schip heeft aan de noord- en zuidzijde drie platte steunbeeren met slechts eene snijding ruim 2 meter boven den grond. De kruiskooren hebben geen beeren, doch de noord- en zuidmuur is west- en oostwaarts eenigszins uitgebouwd, waarom hare punten als beeren kunnen aangemerkt worden.

Tegen de muren van het priesterkoor, hetgeen iets lager dan het schip en de kruispanden is, staan vier beeren, namelijk één op elken hoek der drievoudige sluiting. Deze beeren hebben eene andere gedaante dan die aan 't schip, als zijnde ieder van drie snijdingen voorzien. Alle steunbeeren der kerk reikten tot het dak. Aan het schip bevinden zich ter weerszijde twee, in elk kruispand een, aan 't koor almede één venster, zoodat zeven vensters de kerk verlichten. Die in de kruiskooren zijn de breedste. Vroeger werden er nog drie in de sluiting van 't priesterkoor bevonden.

Binnen gemeten heeft de kerk de volgende grootte: het schip lang 13; breed ongeveer 8 m.; elk kruispand bijna 4 m. lang; 3 m. breed; het koor bijkans 7 m. lang, 6 m. breed tot aan de driehoekige sluiting, weshalve de lengte ongeveer 24 m. bedraagt. Uitwendig zal de afmeting schier anderhalve m. langer wezen, daar al de muren eene aanmerkelijke dikte hebben. Ter noordzijde des schips kan men eene hooge, betrekkelijk smalle dicht gemetselde opening bespeuren, waarin oudtijds eene deur geplaatst was. De tegenwoordige ingang bevindt zich in den zuidmuur naast den toren.

Zoo oud als de kerk is vermoedelijk de sacristie en staat tegen het priesterkoor en het noorder kruispand. Met dit laatste is de noordelijke muur der sacristie evenwijdig gebouwd. In dezen heeft de sacristie een bijna vierkant in den oostelijken een langwerpige kleiner venster. De deur die uit het koor tot de sacristie toegang geeft is mede van langwerpigen smallen vorm.

Er bestaat eene mondelinge overlevering, dat in lang verloopenen tijd een man aan den bouw of herbouw dezer kerk arbeidende, het ongeluk had van eene aanzienlijke hoogte neder te vallen. Hij was onmiddellijk dood. Tezelfder plaats of althans in de nabijheid waar hij op het kerkhof den geest gaf, werd zijn lichaam begraven uitgenomen het hoofd, dat in den kerkmuur werd gemetseld, waarin het nog verscholen zou wezen en wel ter hoogte en plek van waar de verongelukte nederviel. Men wijst nog op eenige steenen, hoog in den oostelijken muur nabij de zuidelijken hoek van het zuidelijk kruispand als eene herinnering aan die twijfelachtige gebeurtenis.

Behalve het hardsteen kruis in het Kruispand der kerk gemetseld, bestaat er geen gedachtenis van dien aan de kerk arbeidenden verongelukten werkman. Mogelijk is deze legende onwaarheid en dezelfde gebeurtenis bedoelende als het volgend onheil. In 1810 viel een leidekker (Aarts geheeten) van het dak der parochiekerk en was direct dood. Zijn zerken kruis duidt het nog aan.

De fraaie, hooge toren aan de westzijde der kerk is van gewone steenen, doch hier en daar met lagen of reien tuf. Op elke hoek staat een steunbeer, uitgenomen aan den noordoostelijken waar men den wenteltrap vindt en den oostelijken muur waartegen de kerk gebouwd is. De vijf beeren, alsmede de wenteltrap bereiken de galmgaten. Vier snijdingen loopen door de muren des torens en der beeren alle tezelfder hoogte; de bovenste snijding is beneden de galmgaten. Groote platte of ondiepe nissen treft men noch in- noch uitwendig in de muren aan, uitgezonderd die in de lange galmgaten en de twee aanzienlijke bogen aan het inwendige van den west- en oostmuur boven de toren- en kerkdeur. Deze laatste is puntiger dan de andere en hiervan het bovendeel dicht gemetseld.

Boven de eersten of laagsten zolder, waarop het uurwerk geplaatst is, bevindt zich in den muur een raampje of klein venstertje alsmede een gat, waardoor men het plafon der kerk kan genaken. Hier is de torenmuur ongeveer 1,2 m. dik. Onmiddellijk boven de deur des torens bevond zich oorspronkelijk eene smalle langwerpige nis, wellicht, als in vele andere kerktorens tot plaatsing van een beeld gediend hebbende, doch later met den muur gelijk, toegemetseld. Een rond venster wordt boven deze gewezen nis aangetroffen.

De wenteltrap 1,1 m. lang, 4 ½ decim. breed heeft tot waar men op 't zangkoor komt, 15 en tot aan den benedensten zolder 57 treden, van baksteen gemaakt en met planken bekleed, zooals die in de meeste torens gevonden worden.

Om den hoogsten zolder of de klokken te bereiken, heeft men nog 50 treden, welke alleen uit hout bestaan, doch waarschijnlijk oudtijds van steen zullen geweest zijn. Boven deze 107 treden is de torenmuur nog van eene aanzienlijke hoogte. Op den tweeden zolder staat eene lange zware ladder. De beide zolders zijn van dikke houten planken vervaardigd.⁴ Wanneer de toren gebouwd is kan niet bepaald worden. Sommigen doen hem tot de 12^e of 13^e eeuw opklimmen.

4 Deze afmetingen enz. maakte ik in 1840 en tusschen 1860 en 1880.

Van alouden tijd is de kerk van Hoogeloon den H. Pancratius toegewijd. Hij is voortdurend de kerkpatroon en wordt op zijnen feestdag 12 Mei en onder het octaaf jaarlijks onder grooten toeloop van geloovigen, ook van verwijderde streken in de kerk geëerd. De H. martelaar Pancratius leefde in de vijfde eeuw onzer jaartelling en wordt voornamelijk tegen huidziekten aangeroeven.⁵

Weleer vormde de kerk van Hoogeloon met Hapert onder één herder eene integra ecclesia ook matrix genoemd, waardoor die toen vereenigde kerk of parochie onder de eerste of belangrijke kerken der diocees gerangschikt stond. Aan het pastoraat was, althans in 't begin der 16e eeuw, 24 mudden rogge verbonden met verplichting voor den pastoor op de zon- en feestdagen, alsook op de Vrijdagen in de kerk te Loon en op Woens- en Zaturdagen in die te Hapert de Mis op te dragen.

Eene tiend van schapen en varkens behoorde vóór de hervorming ook den persoon of pastoor van Hapert en Loon.

Behalve het hoog- of hoofdaltaar bestonden in de kerk van Hoogeloon nog twee altaren met beneficiën, te weten dat van O.L.Vr. en dat van den H. Pancratius. In 1520 waren aan dat van O.L.Vrouw twee Missen per week en de inkomst van zes mudden rogge verbonden. Het beneficie van den H. Pancratius 17 Maart 1504 gesticht, had een inkomen van twaalf mudden rogge met drie Missen in de week.

Destijds werd het vereenigd kosterschap voor slechts een jaar uitgegeven. Later genoot de priester-koster van Hapert en Loon vier mudden rogge. In 1553 bestonden de beneficiën van het nieuwe L.Vrouw altaar, van den H. Pancratius en de kosterij of het primissariaat. Het beneficie van O.L.Vrouw verkreeg de kapelaan van Hoogeloon A. Verdonck in 1560. Hij bezat dit nog in 1570.

⁵ Ik veroorloof mij de opmerking, dat mijn familienaam Panken van Pancratius, bij verkorting ook Panc en Pancras gezegd, zal afgeleid zijn.

Gerardus zoon te Loon was voor de laatste maal tot rector van het altaar van S. Pancratius benoemd. Van 23 Mei 1541 bediende H. van Helsen het kosterschap. De rector van 't St. Pancratius-altaar verzocht in 1586, dat van O.L.Vrouw hiermede te vereenigen.

Eene rekening van geestelijke goederen meldt het inkomen in 1681 van O.L.Vrouw altaar *f* 12-7. De kerk *f* 36-13-10. Pancratius-altaar *f* 42-14-4. Vroege Mis *f* 1-2-8. In 1792 respectievelijk: *f* 12-7; *f* 13-7-2; *f* 21-16-4; *f* 0-7-8.

Voor de Katholieken der Meierij was de in 1648 te Munster gesloten Vrede eene bittere teleurstelling en verdrukking. Zoo lang de oorlog met Spanje woedde, hadden zij de hoop gekoesterd, dat een mogelijke vrede ook voor hen verbetering zoude brengen. In tegendeel. De kerken, kapellen met al hun inkomen en bezittingen, ja zelfs de burgerlijke ambten werden de katholieken wederrechtelijk ontnomen en aan protestanten gegund. Alleen konden van toen af eenige Roomschen een ambt behouden of tot een benoemd worden, wanneer volstrekt geen geschikt persoon der nieuwe secte te vinden ware.

De priesters vluchtten of werden gevat en streng gestraft. Er mocht hoegenaamd geen katholieke godsdienst meer uitgeoefend worden. *“Meer en meer veranderde de onderdrukking der Katholieken in eene geldkwestie. Meer en meer werd het gewoonte dat de Katholieken in een jaarlijksche “recognitie” aan baljuws betaalden, waarvoor deze dan hun gang lieten gaan, wanneer zij maar niet al te bont optraden. In de achttiende eeuw verkreeg deze soort van belasting zelfs een wettigen vorm”*.⁶

Toen de inwoners van Hoogeloon hunne oude parochiekerk in 1648 hadden moeten verlaten bleven zij ongeveer ¼ eeuw zonder kerk en herder. Ter sluik of bij oogluiking kon soms een priester-missionaris hun in 't geloof versterken of de H. Sacramenten komen toedienen. In 1672 of wat later hebben zij eene schuurkerk bij den tuin der tegenwoordige pastorie gebruikt en in 1819 verlaten.

6 Dr. Knuttel in “Vragen van den Dag, 1892, 5^e afl. bl. 72.”

In den zomer van 1666 is namens Hun Hoogm. een plaatselijk onderzoek in *“Brabant gedaan of geene Officieren, Schouten, Schepenen, Vorsters ofte Renters bevonden werden, dan die van de cristelijcke gereformeerde religie ende andere vindende, die aanstonds van hare Bedieningen aftesetten”*.

Aangaande deze dingbank luidt het rapport van genoemd jaar: In de dingbank van Hapert, Hoogeloon en Casteren zijn twee schepenen van de gereformeerde religie namelijk Paulus van Oudenhoven President-Schepen Secretaris en substituut van den Stadhouder Nahuys, nevens eenen Joos, zijnde de verdere vijf Schepenen Roomschezinden en in de voors. dorpen Hoogeloon en Casteren geen gereformeerde inwoners”.⁷

Zoolang er Protestanten in Hoogeloon hebben gewoond weet men slechts één geval van overgang tot hunne secte te spreken, namelijk van een vrouw Nelleke van den Rooden Kees; haar naam is verder onbekend. Zij was door den Dominé, zooals de overlevering wil, omgepraat en gestorven zonder de genademiddelen der R.C. kerk te hebben ontvangen. Zoo zegt de legende.

Nadat den Katholieken alom gelegenheid gegeven was, de kerken hunner vaders tegen eene uitkeering aan de andere secretarissen te naasten is de parochiekerk te Hoogeloon in 1798 weder in 't bezit der Roomschen wedergekeerd. Uit de dorpsresolutiën neem ik desaangaande eenige voorname zaken over.

23 April 1798 is de grondvergadering in de Grootte Kerk alhier gehouden. Er waren 78 personen omgekomen. Drie stemmen verklaarden zich vóór, 95 tegen het ontwerp der Staatsregeling voor het Bataafsche Volk.

29 Sept. 1798 is eene vergadering der municipaliteit wegens het plan van schikking tot naasting der kerk gehouden. De bevolking telde toen 547 Roomschen en 16 gereformeerden. De waarde van het

7 Tijdschrift “De Katholiek” December 1869.

kerkgebouw (toren en klokken met derzelve toebehooren uitgezonderd) met daarin zijnde predikstoel, banken en stoelen, door drie onpartijdige leden der onderscheidene kerkgenootschappen, namens de municipaliteit hiertoe verzocht, te weten P. Willems mr. Timmerman wonende te Bergeik, J. de Waal in Den Bosch en A. Bornbergen mr. metselaar en landmeter te Riethoven; geschat op f 1687.

“Dat de kerk nog jaarlijks inkomen heeft f 13-7-2 door het Land genoten, dewijl het met het onderhoud van kerk en toren is belast. De pastorie (gereformeerde) te Vessem staande, valt niet in de termen der acte der Staatsregeling. In dit zeer uitvoerig contract leest men nog, dat de municipaliteit besluit, voortaan niet meer, wie hij ook zij, in de kerk of andere besloten plaats te laten begraven, dat het plaatselijk kerkhof ten allen tijde zal blijven eene gemeene Begraafplaats voor alle ingezetenen.”

Aangezien het kerkgebouw, gedurende de anderhalve eeuw, dat het door de protestanten was gebezigd, in eenen aanzienlijk herstelbehoevenden toestand was geraakt en de katholieken nauwelijks bij macht waren, het behoorlijk tot hunnen godsdienst geschikt te maken, verliepen verscheidene jaren alvorens daarin weder hunne plechtigheden zijn uitgeoefend. Zij zonden in 1808 aan den koning (Lodewijk) een rekwest tot opmaking (herstel) van de vervallen kerk en toren.

Het aloude kerkhof, rond de kerk gelegen, heeft in evenredigheid der parochie Hoogeloon eene groote uitgestrektheid. Het is in 1763 afgegraven ingevolge besluiten van HunH. dato 18 Maart en 25 October 1762 *“dat de kerkhoven moeten afgegraven worden.”* Een betrekkelijk ruim terrein is thans bestemd voor het begraven der lijken voor de protestanten, waartoe eene deur toegang verleent. Twee zerken of monumenten bevinden zich op deze begraafplaats.

Een aanzienlijk getal grafkruizen uit harden steen vervaardigd, tot gedachtenis van dierbare overledenen opgericht, stonden weleer op 't kerkhof. De oude parochiekerk bewaarde mede onderscheidene

grafzerken, onder welke eenige merkwaardig voorkomen. Mijne beschrijving gedooft slechts eene schets uit de uitvoerige mededeelingen in eenige mijn HS [handschrift]. vervat.

Vóór 1845 zag ik meermalen onderscheidene zerken kruizen zich boven de graven op 't kerkhof verheffen. In dat jaar trof ik er slechts een tweetal meer. Het oudste is van 1570 met Hoogduitsche letters. Bij een later bezoek werd van dit kruis de linkerarm gemist. Op het andere kruis van 1606 dateerende, zijn de letters Arabische. Een derde zeer fraai kruis was in 1845 van zijne oorspronkelijke plaats genomen en aan de zuidzijde der kerk eenigszins in den grond gelegd om het spoelen van gaten door water uit de kerkgoot te verhinderen.

Nadat ik, door 2 personen, in 1845, dit zwaar kruis had doen opdelfen en daarvan eene tekening met het opschrift enz. genomen had, bekwam het weder diezelfde plaats, hoewel het daar niet behoorde. Het bovendeel van 't kruis vertoont eenige zinnebeelden; den hoogsten vleugel een doodshoofd en beenderen, welke ook op het benedendeel zijn afgebeeld. Het opschrift in vier regels vervat luidt:

**HENRIC IAN MARTENS
EN DE
IENKE PANKE ZYN HVYSV –
A° 1632.⁸**

Herhaaldelijk kregen de grafzerken in de kerk aanwezig eene andere plaats. Een stuk, thans op 't kerkhof bevat nog eenige duidelijke woorden: Jan sterf a° 158.... Tot aan 't leggen van den vloer in 186... zag men een langwerpige zerk in den kerkbeuk, thans als stoep bij de kerkdeur, zoodat de Romeinsche letters merkelyk zijn afgesleten. Dit grafgesteente is vervaardigd ter memorie van Patris Henrix van der Schaeft en één of meer zijner zoons. Van de 2 reien is voorts te zien: A- X of MIIII^c XC waarna eenige getallen weggesleten

8 Te dien tijde en thans nog in sommige landstreken noemde men voor Anna Maria, Jenneke of Jenneken.

zijn. De drie wapenschilden op hoeken bestaan nog ongeschonden.
Van een zerk, nu onder de kerkdeur, kan men weinig ontcijferen.

IV. Pastoors met bijzonderheden

Tot 1831 waren de herders abdijheeren van Tongerlo, sommige tevens tot de reformatie Pastoor van Hapert en alle van dat tijdvak tot 1819. Om niet te uitgebreid te worden laat ik eenige bij Coppens, Schutjes en anderen geboekte bijzonderheden achter.

1310 Gerardus. Als getuige bij de schenking der kerk van *Eijckelberge* of Bergeik aan de abdij Tongerlo komt frater Gerardus in 1810 voor. Dewijl hij in die acte investibus de Loen wordt genoemd, kan men vermoeden, dat de kerk van Hapert met die van Hoogeloon destijds niet was vereenigd.

13... Joannes van Thienen.

14... Arnoldus de Campo of Van der Velden.

1441. Joannes van Dijk van Hoogeloon. Student te Leuven zijnde, behaalde hij bij de promotie in 1483 de vierde plaats onder 76 medestudenten. Hij was een zeer bekwaam godgeleerde. Op het einde der vijftiende eeuw bestierde hij de pastorie zijner geboorteplaats en overleed als proost der kapittelkerk St. Sulpitius te Diest 9 januari 1530.

1504. Nic. Zijbers van Nispen van 's Hertogenbosch. – 1514 pastoor Westerloo. In die parochie stierf hij 31 Dec. 1522.

1514. Henr. Reijnboldus van Gestel. – 20 April 1529 overleden.

1529. Joannes van de Venne van Turnhout.

1531. Wernerus van de Werve. Hij stierf 14 Oct. 1540 en is ook pastoor te Nispen geweest.

1535. Ger Pels van 's Bosch. - † 10 Sept. 1567.

1567. Ger. van Gils van Oosterhout. † 1585. In een document van 22 Juni 1579 heet hij pastoor in Hapert. Gaarne had men dezen geachten priester tot abt van Tongerlo gekozen gezien. Hij is om de godsdienstvervolging uitgeweken en te Breda gestorven.

1590. P.A. Verhoeven pastoor te Eersel nam negen jaren de parochie Hoogeloon en Hapert als deservitor waar. Een brief van 11 Juni 1591 van Schepenen van Hapert, Loon en Casteren gewaagt van eene varkens- en schapentiend, welke aan het pastoorschap van Hapert en Loon behoorde. Voor 700 gulden zijn de goederen te Vessem gelegen, aan het beneficie van St. Pancratius-altaar in de kerk van Loon verbonden verkocht. De opbrengst beliep toen slechts *f* 23-10. Dit verklaart een schepenbrief van Vessem, dato 11 Juli 1597.

1599. Gijsb. van den Broeck van Hilvarenbeek.

Door de inwoners van Hoogeloon rezen bittere klachten wegens het verstoken blijven op zon- en feestdagen der eerste Mis. Zij maakten dit den bisschop van 's Bosch en den nuntius-apostoliek te Brussel in 1609 kenbaar. Reeds 16 Mei 1596 was het vereenigd beneficie van den H. Pancras en O.L.Vrouw den pastoor toegevoegd, die de voorwaarde nog niet vervuld had eenen primissaris of kapelaan aan te nemen. Deze zou op zon- en feestdagen, benevens de Maan-, Dings- en Donderdagen de vroegmis celebreren, anders konden vele inwoners hunne verplichting van Mis hooren niet nakomen. Dringend verzocht men 20 April 1610 om gezegd beneficie van st. Pancras van het pastoraat te scheiden.

Reeds in 1610 benoemde de abt van Tongerlo Jan Luijens tot primissaris. Deze, 73 jaren oud, sinds 30 jaren onderwijzer of schoolmeester en sedert vijf jaren priester-primissaris en rector van St. Pancras-altaar, verklaarde te dier gelegenheid, dat de zuster van den prelaat Stalpaerts eene Zaturdagsche Mis in de kerken van Hapert en Loon en dat de abt van Tongerlo weigert de kerk te herstellen.

Pastoor Gisbert van den Broeck verklaart in het kerkbezoek van 1615 een-en-vijftig jaren oud te wezen; dat hij 17 jaren pastoor is; dat de parochie Loon 350 en die van Hapert 240 communicanten telt, die

allen een christelijk leven leiden; dat hij 't volgend jaar eenen vicarius of kapelaan hoopt te hebben, die tot hiertoe geen bestaan kon vinden.

Eene aanteekening in 1607 schrijft van dezen priester: Gisbertus Paludanus pastor de Hapart te Hoogeloon oud 42, priester 15 en geprofest 20 jaren.

1617. Joannes Trudonis van Meerhout. Hij werd in 1618 pastoor te Hersselt.

1618. Joannes Heijmans van Oirschot. Reeds 15 Juni 1620 is hij gestorven.

1620. Petrus Goossens van Turnhout werd in 1619 pastoor te Tongerlo en in 1629 proost te Herenthals. Hij is 3 October 1635 overleden.

Schutjes III, 285 noemt Franc. van Doirne in 1628 past. of kapelaan te Bladel, in 1629 past. te Hoogeloon.

1629. Carolus Werpen. Hij heet in een document van 2 Aug. 1630 Carel Werpen pastoir van Hapart en maakt bisschop Ophovius gewag van den pastoor van Hapaert op 6 Nov. 1631. Hij stierf Pastoor Hoogeloon - Hapert 16 Juni 1633.⁹

1633. Hubertus Smits van 's Bosch. Moeielijk kon hij zich in dien gevaarlijken tijd te Hoogeloon en Hapert ophouden en verliet in 1642 zijne pastorij.

1642. N.N.

1652. Jordanus van der Donck van Helmond. Van 1655 was hij pastoor van Raevens waar hij 19 September 1664 is overleden.

⁹ Refugiehuis Postel blz. 113.

1655. Joannes Coomans van Olmen. Men weet niet of hij veelvuldig in zijne parochie kon vertoeven. Hij werd in 1665 te Vissenaken pastoor.

1665. Godefr. Corijns van Antwerpen werd in 1670 pastoor te Westerloo. Bij het hiervoren gemeld onderzoek in 1666 namens de protestantsche landsregeering in deze dingbank verricht, hadden de 2 gereformeerde schepenen van Hapert den procureur *“Wijders gezegd, dat te Hoogeloon woont zekere Paap, genoemd heer Crens aldaar gezonden bij die van de abdij van Tongerlo.”* Pastoor in Hapaert en Loon en deservitor in Casteren moest deze ijverige priester en vriend der armen voor der ketters moedwil vluchten, wat in 1669 gebeurde. *“Te Hoogeloon en bijgelegen dorpen ontstond in dien verdrukkingstijd het onmatig gebruik van Diesterbier en van brandewijn.”*

Deze laatste zijn uit de geschiedenis van Schutjes, die daarbij *“A. Heijlen. Verhandelingen.”* noteert, verdient eenige nadere verklaring aangaande het gemeld misbruik. Eene noot in Heijlen's Historische Verhandelingen over de Kempen, p. 117 luidt vertaald: *“Ten tijde (tusschen 1665 en 1699) van den Heer Corijns Pastoor in Hapert en Loon en Deservitor in Casteren, die om de ketters heeft moeten vluchten, was er eene slechte gewoonte van veel Diesterbier te drinken in Hoogeloon ingedrongen en de nog slechtere van zich op te vullen met rooden wijn, en daarenboven, zooals wij over 't algemeen te weten zijn gekomen dronken de meisjes en jongelingen en kinderen in bijeenkomsten rooden wijn... in Bladel en Iersel (Eersel) plachten losbandige drinkgezelschappen menigvuldig plaats te hebben, doch in Iersel heeft (1672) de doorluchtige man, de Heer Gregorius Sichmans Kanunnik van Postel met een bijzonderen ijver dit kwaad bijna uitgeroeid. (Uit de aantekeningen van Petrus Tessalon pastoor in Hapert en Loon in 't jaar 1682.”*

1670. Benedict. Schenckels van Boxtel. Genoodzaakt het bisdom te verlaten deed hij in 1675 afstand, werd te Duffel penitencier, daarna te Schaffen pastoor en overleed in de abdij 27 Juni 1694.

- 1675. Albertus Boekx** van Antwerpen. – 1679 Raevels.
- 1679. Christianus Naveau** van Thienen. – 1682 afstand; in 1685 pastoor van Oevel.
- 1682. Petrus Tesselon.** Hij deed afstand in 1690 en aanvaardde in 1696 de pastorie van Tongerlo.
- 1690. Godefr. van Bladel** van 's Bosch. – 1699 Chaam.
- 1699. Godeschalcus Janssens** van Hoogstraten. – 1722 afstand.
Mart. Hendrickx van Rethy. – 1746 Broechem.
- 1722. Philippus de Weijmar** van Holzheim. Uit het adellijk geslacht der baronnen van Holzheim, bij Keulen 8 Dec. 1707 geboren, begaf zich na zijne professie naar Rome, werd in 1771 pastoor te Rosendaal, in 1778 deken en overleed 9 Jan. 1786. Deugden en bekwaamheden verwierven den baron groot aanzien.
- 1751. Polycarpus de Cocq** van Tilburg. – 1754 p. Duizel.
- 1754. Godefridus Jos. Verschueren** van Gheel. - † 1 Aug. 1765.
- 1765. August. van de Vliedt** van Rethy. – 4 Jan. 1776.
- 1776. Stephanus de Winter** van Waver. Volgens de landelijke wet moest hij, om door de Staten als Pastoor erkend te worden zich naar 's Hage begeven waar hij 21 Febr. 1776 overleed. Aldaar is hij begraven; doch de uitvaart is 14 April in de kerk te Hapert gehouden.
- 1776. Dionijsius Heijlen** van Oevel. In Oct. 1795 deed hij afstand en stierf reeds 23 December van dat jaar.
- 1795. Polycarpus Sips** van Turnhout. - † 1818.

1810. Servatius de Wilde van Tessenderloo. Deze laatste abdijsheer van Tongerloosierf te Hoogeloon plotselirk te Casteren; op weg zijnde naar Netersel werd hij ongesteld en overleed in het huis, bewoond door G. v. Gompel, te Casteren, in 1831.

1831. Joan. Goossens van Kaatsheuvel. Geb. 8 Dec. 1797 stierf hij 10 Dec. 1871.

1871. Augustinus Pessers van Tilburg. Geb. 28 Febr. 1825, stierf hij 12 September 1882. Deze beide pastoors zijn naast elkander, ieder onder eenen fraaien zerk, op het kerkhof begraven.

1882. Johannes Wilhelmus Vogels van Lith. Hij is in 1888 als pastoor naar Deurne verplaatst.

1888. J.F. Frenken van Woensel.

V. Kapelanen van Hoogeloon - Hapert.

1560. Anthonius Verdonck.

15?? Guilielmus. Schonen. – 1586 pastoor te Middelbeers.

1586. Joannes van der Hoeven.

1610. Joannes Luijens.¹⁰

1612. Joannes Trudonis van Meerhout.

1617. Joan. Coomans van Turnhout. Na vervolgens de kapelanie van Calmpthout bediend te hebben is hij tot cellier en noviciemeester van Tongerlo gekozen. Met andere kanunniken werd hij in 1620 naar Maagdenburg gezonden ter bestrijding van de dwalingen der 16^e eeuw en herstelling der kloostertucht in het Premonstratenser-gesticht in die stad. Door den inval der Zweden in 1632 moesten zij er de vlucht nemen. Coomans werd toen prior, in 1634 van Tongerlo, in 1637 president te Rome. Om zijne diepe geleerdheid en uitsteekende bekwaamheid verhief Paus Urbanus VIII hem tot docter in de Godsgeleerdheid, die wegens zijne pogingen 10 Mei 1643 den kanunniken van Premonstreit veroorloofde het jaarlijksch feest van hunnen insteller den H. Norbertus te vieren. Coomans in 1644 tot proost van Maagdenburg aangesteld vertrok als Nuntius Apostolicus naar Keur-Saksen en Brandenburg, doch overleed op zijne reis derwaarts in Beieren 8 October 1644 in den leeftijd van 54 jaren.

1630. Henr. Cools van Diest. Mogelijk was hij hier reeds vroeger kapelaan. 2 Mei 1630 was hij bisschop Ophovius over het jubilé gaan spreken.- 1633 p. te Mierlo.

16???. Christ. Naveau van Thienen. – In 1679 werd hij pastoor van Hoogeloon.

¹⁰ Zie over dezen bejaarden primissaris blz. 18.

- 1679. Thomas Marchant** van Antwerpen. Hij werd in 1686 pastoor te Duizel.
- 1716. Mattheus. Van IJsendijck** van Antwerpen. – 1726 pastoor Diessen.
- 1726. Clemens Vlodorp** van Roermond. – 1736 pastoor Duizel.
- 1730. Sebastianus Smets** van Dessel.
- 1731. Franciscus Bessels** van Wouw. – 1734 kapelaan Poppel.
- 1734. Melchior Heijsten** van Tilburg.
- 1746. Alipius van Bedaf** van Gilze. – 1750 kapelaan Waalwijk.
- 1750. Henricus Vergouwen** van Tilburg. – 1763 pastoor Oostelbeers.
- 1763. Petrus van den Burght** van Tilburg. – 1777 pastoor Diessen.
- 1777. Cornelius Lambrechts** van Antwerpen. Hij stierf 1 Nov. 1788, oud 47 jaren.
- 1788. Adrianus Buters** van Berchem. – 1791 Wijnechem.
- 1791. Joseph de Kersmakers** van Antwerpen. – 1797 kap. te Tilburg.
- 1797. Waltman van Lier** van Antwerpen. Hij werd in 1801 kap. te Calmpthout.
- 1801. Petrus Onjaerts** van Oolen. – 1803 kap. te Raevens stierf in 1805.
- 1803. Bened. Peeters** van Schaffen. – 1806 kap. te Haaren.

1806. Servatius de Wilde. – 1818 p. Hoogeloon.

1818. Dionisius Hub. de Kanter van Tilburg overleed 23 Juli 1819. Als Hoogeloon en Hapert, doordien Hapert in 1819 van Hoogeloon is gescheiden.

1819. Lambertus de Jong van Heusden werd voor korten tijd assistent en vervolgens pastoor te Hapert.

VI. Pastorie. Lui- of torenklokken te Hoogeloon.

In een register van de collaterale successie begonnen, komt (o.a.. anno 1712) voor: “den clockgietersbocht, groot omtrent 3½ loopensen, geschat op *f* 12-10 st.”

Drie klokken hangen nevens elkander in den toren. De oudste bevindt zich in het midden en draagt dit omschrift: **Maria x his x min x name x jan x zeelstman x maecte x me x int x jaer x ons x here x MCCCC x XXXV x**. Binnen de wanden gemeten bedraagt hare hoogte o.a. 0,9 m., de diameter is 0,85 m.

De grootste klok nagenoeg van 1 m. middellijn is in 1791 gegoten. Eene derde klok door de Graaff gemaakt draagt een lang, doch geen belangrijk omschrift. Hare grootte is gering. De opschriften der drie klokken ziet men op het bovendeel.

Hier laat ik enkele aantekeningen over dorpsklokken uit de rekeningen volgen. 1746 fol. 19 *"vacatie en verscot van verteering met de karvracht naar Someren tot zes dagen in 't wegbrengen van de dorpsklok omdat dezelve mocht worden vergoten (dit laatste woord bleef in de pen) door den mr. klokgieter Alexius Petit f 7-18. Voor de paspoort en tol van voors. klok 18 stuiv. – Karvracht van hier naar Eindhoven in 't wegbrengen van den ingenieur Nijnens, tijde dat de klok gevisiteerd wierd, die gevallen was f 1-15"*. Men meldt in 1779 eene groote en eene kleine klok. Een dezer was om verre geluid en toen verhangen.

VII. Gilden. Onderwijs. School. Onderwijzerswoning of Schoolhuis.

Men leest van geen oude gilden welke hier zouden bestaan hebben dan in 't begin der zeventiende eeuw. De drie dorpen Hapert¹¹, Hoogeloon en Casteren deden namelijk in 1616 aan den bisschop van 's Hertogenbosch het verzoek, eene Gilde van den Handboog te mogen oprichten. Daar de bisschop destijds hier de Heerlijkheid bezat en zijn rentmeester een gunstig rapport had uitgebracht zal wel het gevraagde aanzoek der ingezetenen ingewilligd zijn.

Lang voor de reformatie is te Hoogeloon de Gilde van den H. Georgius of Sint-Joris opgericht. Sinds onheugelijken tijd zijn de oude sjerpen der Hoofdlieden en de oude charters verdwenen; doch hare tegenwoordige leden volgen nog de oude statuten. Het vaandel stelt aan de zijde van één kant den H. Georgius op twaalfjarigen leeftijd te paard gezeten voor, met eene spies den draak doorsteekende. Aan de andere zijde is de H. martelaar en kerkpatroon Pancratius afgebeeld. In vroegeren tijd ging op H. Sacramentsdag met het Allerheiligste de processie in vol ornaat en zedig door de openbare straten in het dorp. Thans gaan nog bij hunne lijkstaties de leden in rouw en zedig en de hoofdlieden in vol ornaat.

De schilden van het gild van Sint Sebastiaan beginnen ongeveer terzelfden tijd. Van beide gilden hebben de meeste landbouwattributen of herinneren aan het vogelschieten een enkele aan een timmerman. Elke Gilde telt ongeveer een dertigtal koppels of huwelijksparen.

In den optocht gaat de eerste de hoofdman met de spies, dan volgt de Gildekoning beladen met de schilden of zilveren platen, die door iederen koning volgens het reglement eene wordt geschonken. Hierna volgt de vaandeldrager met het vaandel en daarna de dekens met de overige tegenwoordig zijnde Gildeleden Bij wangedrag worden zij uit de Gilde ontslagen.

¹¹ In mijne Geschiedenis van Hapert behandel ik mede deze Heerlijkheid.

Vroeger werd hen dan eene duit en thans nog een cent te huis gezonden. Andere mindere overtreding van het reglement wordt beboet. De oudste leden heeten ouderlingen. Deze zijn thans (1902) twee in getal. Vrouwen maken ook deel der gilde uit, maar zijn vrij van compareeren, worden door de gilde begraven en zielmissen als voor de mansleden gelezen.

De gildekamer bestond in 1896 in eene kamer der herberg van den Heer Kerkhof toen dit huis is afgebrand; ook niet alle aanwezige attributen der gilde bleven behouden, want toen is het oud vaandel, charters, de dekensjerpen enz. verdwenen.

13 Mei 1901 heb ik in de gildekamer de opschriften der aanwezige zilveren schilden, platen enz. genoteerd als volgt:

Op een zilveren schild staat Hoechoeloon en Kerckcasteren Johannis Huevels JoH. Aan de achterzijde een wapen.

Op een ander schild 1700 Dielis Peters coning.

No. 3 anno 17... afbeelding een windmolen. Verder schilden 1715, 1735, 1739, 1749, 1767, 1792 en andere jaren.

Met kermis hielden de vier bestaande doelen prijsverschieting namelijk: Rozenjacht, de Vriendschap, Recht door Zee. Ook door den Kruisboog: "Eendracht maakt macht".

De 2 oude Gilden schoten op den schutsboom die van den H. Georgius en die van den H. Sebastianus. Bij laatstgenoemde werden eenige artikelen in het reglement [???] wat tot eene drukke bespreking aanleiding gaf.

Van de oprichting der scholen, mogelijk van de 9^e eeuw af tot 1648, werd meestal het onderwijs door eenen priester aan de kerk verbonden in de Meierij gegeven. Na dit jaar zond de protestantsche regeering alom een belijder der nieuwe leer herwaarts.

In 1798 (?) verkreeg Hoogeloon den eersten katholieken schoolmeester na de reformatie. Het zoo lang gevolgd zijnde gereformeerd schoolreglement van 31 Maart 1725, werd bij resolutie van 4 Sept. 1795 door de Representanten van Bataafsch Brabant afgeschaft.

Onder de schoolmeesters, tevens koster in de gereformeerde kerk, die van het midden der zeventiende eeuw tot bijkans 1800 deze tweevoudige betrekking bekleedden, wordt van één hunner in het archief der Classis van Peel- en Kempenland om zijnen ergerlijken wandel enz. gewag gemaakt.¹²

Deze “*Instructeur van Hoogeloon’s jonckheijdt*” was monsieur Daniël Sauvé, eene echte schoolmeesterstype uit dien tijd stroef en terugstootende onder de eenvoudige boeren van het dorp, een tiran in den huiselijken kring en onder het jongere geslacht, een stijfhoofdige dienaar en voorlezer der kerke en daarenboven een ruime gebruikmaker (zooals men destijds schreef) van “*cliery ofte gedisteleerde waateren*”, namelijk van sterke of alcoholische dranken. Maria Anna Pagès zijne huisvrouw moest het menigmaal ontgelden en de praatzieke buurvrouwen spraken gedurig van kijven, schelden enz. van den langen meester en de matres. Meermalen klaagde zelfs dominé Neomagus te Vessem, de predikant, over de ergernis die Sauvé in zijne combinatieplaats te Hoogeloon aan de Pausgezinden gaf.

Sauvé had in Juni 1731 zich weder schandelijk in het huisgezin aangesteld. Toen hij eens van een bijgelegen dorp dronken in het schoolhuis was terug gekeerd en onvriendelijk door zijne eega ontvangen werd, geraakten beide echtelieden handgemeen. De spierkracht van Marianne’s tong was niet geëvenredigd met hare gladde tong, zoodat Daan, een sterke kerel, altijd iets op haar v or had en zij met blauwe oogen den strijd ontvluchtte. Met deelneming ontving eene medelijdende buurvrouw ze in hare woning en ging den volgenden ochtend te Vessem haren barbaarschen man bij Dominé aanklagen. Deze was geen innemend mensch.

Onder de toenmalige Classis van Peel- en Kempenland kon men terstond den Gereformeerden Predikant onderscheiden. Reeds in den namiddag wandelde Dominé naar Hoogeloon om den schoolmeester zijn onbetamelijk gedrag onder het oog te brengen. Bij zijne aankomst

¹² Ik heb in de volgende mededeeling grootendeels het opstel gevolgd van H.N. Ouwering, geplaatst in den Noordbrabantschen Volks-Almanak, door A. Sassen, 1889, blz. 45.

in het schoolhuis was Marianne aan haren arbeid en de meester afwezig. *“Hij is eene poos geleden uitgegaan”* zeide zij, zonder evenwel te zeggen waarheen. Maar vervolgde zij, *“Ueerw. zal hem allicht treffen in “De Zwaan” waar hij meer schik schijnt te hebben dan thuis.”* *“Dan zal ik hem daar wel vinden”*, zei de predikant, *“en ik hoop eene verzoening tusschen uwen man en u tot stand te brengen.”* *“Wij willen het hopen, Eerwaarde; doch ik vrees,”* hernam matres bij het uitlaten van dominé, die onverwijld naar de genoemde herberg ging.

Hier zaten een paar voerlui, die groote drukte bij hunne pint bier maakten, den ganschen dag had er den meester niet vernomen, weshalve dominé voor de tweede maal teleurgesteld was. Niemand zag men op de straat dan een paar havelooze knapen op bloote voeten, welk gebruik in deze landstreek, weleer meer den thans des zomers aangetroffen werd. Op de vraag des predikants of zij den meester wisten te vinden zei de eene *“die is in de geuzenkerk”*, zijnde de aloude parochiekerk, waarin zoo men weet destijds door de protestanten hunnen godsdienst geoefend werd. Beide jongens bleven dominé nog eene wijle staan nagapen en gingen toen langzaam verder. Met een stuursch gezicht trad dominé Neomagus weldra de kerk binnen en trof er werkelijk den schoolmeester-koster, die met een stofdoek in de eene en een sleutelbos in de andere hand gereed stond de kerk te verlaten.

Dominé plaatste zich tegenover Sauvé en begon zijne redevoering met een paar bijbelteksten, waarbij de laatste zich ten zeerste verveelde en eindelijk riep: *“Houd maar op, bewaar je zedelessen voor wie ze liever hooren, of ben ik niet koning in mijn eigen huis.”* De diep verontwaardigde predikant antwoordde: *“Ja, ten opzichte van uwe huishouding, maar niet om een onchristelijk leven te leiden.”*

Woedend riep Sauvé: *“Gij zijt een Belial, gij zijt altijd mijn vijand geweest, ga uit de kerk of ik zal er u insluiten.”* Neomagus bij deze woorden zijne bedaardheid geheel verliezende sprak: *“Hoe durft gij dus uwen predikant bejegenen!?”* En zijne hand dreigend vooruitstekende, sprak hij: *“Wee uwer, ik zal de classis met uw*

ergerlijk gedrag in kennis stellen.” “Wil je me soms slaan?” vroeg Sauvé op norschen toon, *“kom dan maar buiten.”* “Ik kom tot u als een bode des vredes en niet om met je te vechten,” zei dominé. “Doe dan wat je wilt,” riep Sauvé, *“maar ik ga heen.”* Hij deed het dan ook met onstuimigheid en liet den predikant alleen in de holle kerk achter.

Hierin predikte Neomagus den volgenden Zondag en had zijn sermooon in dier voege ingericht, dat er voor Sauvé eene menigte zedelessen uit te trekken waren geweest. Hij bevond zich echter niet in de kerk, ze zouden er hem vooreerst nog niet zien, had hij ten aanhoore van verscheidene lieden, allen pausgezinden, gezegd. Toen den 25^e en 26^e september 1731 te Eindhoven de gewone vergadering der classis gehouden werd, verklaarde Neomagus, dat Sauvé zich in geen drie maanden *“onder het gehoor van Gods woord bevonden had.”*

Tevens had de predikant eene door hem opgestelde wijdloopige acte ter behandeling in genoemde classicale vergadering ingezonden. Geen voor Sauvé bezwarende omstandigheden of feiten waren in die beschuldigende acte achtergelaten, zelfs niet het gevalletje dat meester Daan met den substituut-secretaris van Hoogeloon onlangs had. Beiden half dronken van de herberg keerende kregen twist en werden handgemeen, Sauvé was overwinnaar, de secretaris kwam met blauwe oogen, een bekrabd gezicht en bloedende neus bij zijne huisvrouw aan. De classis besloot:

1^e..... dat Daniël Sauvé, om zijn onchristelijken levenswandel en zijn ergerlijk gedrag zich van het gebruik des heiligen avondmaals zou hebben te onthouden;

2^e..... hij moest voor de buitengewone classis verschijnen welke den 14^e en 15^e november van hetzelfde jaar te Helmond op bekende plaats verschijnen;

3^e..... en dat de schoolmeester van Vessem belast werd den beschuldigde met de resolutie der Eerw. heeren van de Classis van Peel- en Kempenland in kennis te stellen.

Sauvé had zich op den bedoelden 14^e november reeds in den ochtend bij sterrenlicht op reis naar Helmond, zes uren van Loon, begeven.

Destijds en nog wel meer dan een eeuw later, ging bijna iedere reiziger te voet. Daan was al op 't marktplein te Helmond aangekomen alvorens de Classis hare zitting opende. Hij zag in de verte een groepje predikanten, onder wie ook Neomagus, de markt oversteken en hen aan den hoek van 't plein verdwijnen. In eene der herbergen werd tegen de ruiten getikt en Sauvé bemerkte tevens de aangezichten van zijne collega's uit Nunen en Stiphout, een paar drinkebroers van het eerste soort. Het beviel hier Sauvé zoo goed, dat hij het voornemen maakte om maar niet ter Classis te verschijnen.

Alvorens de torenklok het middagsuur had geslagen waren Sauvé en de beide instructeurs der jonghe jeught van Nunen en Stiphout door sterken drank bedwelmd en verlieten in "*kennelijken staat*" de stad. Bevreemd vernam de Classis in den namiddag, dat de schoolmeester van Hoogeloon reeds vertrokken was. Neomagus beweerde, hem in den morgen in behoorlijken toestand op de markt gezien te hebben, doch niemand der eerwaarde heeren begreep de rede van 's mans wegblijven.

Enkelen vermoedden, dat hij wellicht nog 's anderen daags te verwachten was. Doch den tweeden dag zat hij reeds te Hoogeloon; hij had zich maar bij verstek laten veroordelen en wachtte bedaard de uitspraak der Classis af. Deze wilde echter geen vonnis vellen zonder den beschuldigde gehoord te hebben en citeerde Sauvé ten tweede male en wel tegen 6 Februari van het volgende jaar 1732 op de extraordinaire classis te Eindhoven, waarop hij verscheen en ook een kijkje in de kerk was gaan nemen. Ter Classis had de voorzitter naar gewoonte nauwelijks de vergadering met een kort, krachtig ende gepast gebed geopend of Daan ging ijlings heen en geen der leden wist waar hij gebleven was.

In Hoogeloon en de omtrek verspreidde zich eenige dagen later het gerucht, dat Sauvé nu en dan vlagen van krankzinnigheid kreeg. Meer dan ooit wekte Marianne's toestand het medelijden der dorpelingen op. Bij een smeekschrift van den 29^e April 1732 verzocht zij, om wegens de aanhoudende krankzinnigheid van haren man een adjunct te mogen stellen op haar kosten, doch hierop werd geen acht geslagen.

De Classis vond goed, twee harer gedeputeerden naar Hoogeloon af te vaardigen, ten einde zich van het gedrag en den geestestoestand van den meester op de hoogte te stellen. Zij kwamen 11^e Juli in 't dorpje aan en vernamen er zooveel te zijnen laste, dat zij hem voor drie maanden suspendeerden wegens zijn ergerlijk gedrag en een ander bequaam persoon in zijne plaats benoemden. Hiertoe bezaten zij de volmacht der Classis en na een kort examen werd een zekere Willem Waterbeecq, waarschijnlijk uit Bladel tot plaatsvervanger van Sauvé aangesteld.

Met verontwaardiging hoorde men in de gewone vergadering der Classis die 30 september te Eindhoven gehouden werd over den levenswandel van den gesuspendeerden koster van Hoogeloon spreken, die hardnekkig weigerde ter kerke te komen, doch weldra overleed. Zijn opvolger Arnold van Hoeven onderteekent in de gewone vergadering der Classis te Eindhoven 11 en 12 Mei 1734 gehouden, de zoogenaamde "*artikelen van eenigheid*". Toen ik 13 Mei 1901 het geheel archief ter pastorie der hervormde gemeente, te Hoogeloon, waaronder dat van Eersel, nazag kwamen geen bijzonderheden van Mr. Sauvé voor.

VIII. Hoeven en andere bezittingen voorheen hier door kloosters bezeten.

Van ouds had Postel hier eene hoeve, Houts- of Smissehoef geheeten in bezit. Zij bracht in de zeventiende eeuw jaarlijks 50 gl. op. Hoewel de hoeve of oud huis is afgebroken draagt het perceel nog den naam van Smisse-hoeve. Onder dit dorp bezat Postel, als in vele andere plaatsen, renten en cijnsen, welke het, zwaar door oorlogen getroffen, 21 Nov. 1554 heeft verkocht.¹³

De abdij van Averbode bezat van ouds goederen te Hoogeloon, o.a. eene groote hoeve niet ver van de kerk; vandaar tot de grens van Vessem behoorden alle gronden, met het Loonsche Bosch en het Koebosch, tusschen het genoemde bosch en Vessem gelegen, die abdij toe. In het laatst der 18^e eeuw, bij de Fransche revolutie is dat alles verkocht. De gronden dier hoeve enz. zijn thans weilanden.

Eene overdracht van goederen van wijlen Jan van Berlaer 22 October 1427 gewaagt o.a. van eigendom van Tongerlo in de parochie Loen.¹⁴ Bij de conventie tusschen den bisschop van 's Bosch en den abt van Tongerlo wegens de giften der bisschoppelijke tafel, heeft die abdij aan den bisschop overgelaten in 1590: een hoef, den windmolen, het derde deel van de tienden enz. Dat deze abdij reeds hier in de dertiende eeuw eigendommen bezat is ontwijfelbaar, dewijl de Schout van Kempenland 30 April 1366 van de leenbezitters van Tongerlo (godshuislaat van Tongerlo) te Loen een mud rogge had ontvangen. Zie o.a. De Raadt in de "*Chartes des Ducs de Brabant No. 2043*".

13 Refugiehuis, door Welvaarts, eene noot p. 42.

14 Oorkonden betreffende Helmond, door Krom, 1884, p.140.

IX. De Gereformeerde gemeente met bijzonderheden.

In 1648 verkreeg Hoogeloon den eersten hervormden predikant met naam Jan Lamén of Johannes Laménus. Hij nam onverwijld de door de katholieken verlaten parochiekerk voor zijnen godsdienst in gebruik. Deze is weder in 1..... aan de Roomschen overgegeven.¹⁵

De enkele protestanten die in het aangrenzende Casteren zouden verblijven stonden mede onder Dominé's kudde. In dat dorp is nimmer openbare uitoefening van den protestantschen godsdienst gepleegd. Genoemde predikant vertrok in 1652 als leeraar naar Oerle.

De dorpen Vessem, Wintelre en Knechsel hadden van 1648 gezamenlijk een afzonderlijken predikant, die te Vessem woonde en in de beide kleinere dorpjes niet predikte. Deze protestantsche gemeente vereenigde men in 1684 met die van Hoogeloon van welke combinatie datzelfde jaar als leeraar Johan Duyts kwam. Sinds de combinatie Hoogeloon-Vessem woonde de predikant te Vessem. Ten jare 1819 is de combinatie nog Eersel – Duizel – Steensel toegevoegd, wanneer de dienst opgedragen werd aan J.H. Kuhnen, die reeds van 1801 te Vessem- Hoogeloon c.a. had afgestaan.

In 1708 zijn wegens de beroeping van een predikant onbetamelijke onwaardige handelingen aangewend.¹⁶ Omstreeks 1840 telde de combinatie 70 zielen of 33 ledematen. Te Hoogeloon, Hapert en Casteren waren 1 Januari 1873 97 protestanten. Hoogeloon alleen telde in 1843 50 hervormden. In 1821 is een kerkje voor de hervormden in evenredigheid hunner geringe bevolking gebouwd. Het torentje draagt een klokje, hetwelk van 1777 tot 1841 boven een oud aanzienlijk woonhuis te Bergeik op het Hof had gehangen. Dit huis werd nog in 1735, hecht, sterk en schoon genoemd, doch is in 1865 afgebroken. Het heette vroeger de Abtshuizing, omdat het door

¹⁵ Zie blz. 26.

¹⁶ Uitvoeriger in mijne Geschiedenis van Vessem.

den Abt van Sint-Jacob te Luik bezeten is geweest. Men zie deswege de *Beschrijving van Bergeik* 1902.

X. Ontdekte oud- of merkwaardigheden. Het Koebosch en Kabauterberg. De Zwartberg.

1827

Verschillende Romeinsche voorwerpen, meest huiselijk aardewerk, zijn dit jaar aan de Kabauterberg opgedolven. Van deze vondst bezit het Noord-Brabantsch Genootschap den bodem eener kom van Samisch aardewerk (terra sigillata). Genoemde berg, ongeveer anderhalve m. hoog en tamelijk uitgebreid, ligt in het Koebosch, eene streek grond uit heide, akker en weide bestaande, waardoor een pad naar Vessem loopt. Bijgeloovigen vreezen aldaar nog spoken te zien¹⁷. Uit aldaar in den grond gevonden tufsteen vermoedt men het gewezen bestaan van een Romeinsch of ander oud gebouw¹⁸.

In 1892 bestond het vastgesteld plan dezen zonderlingen legendarischen berg door mij, in gezelschap van twee beroemde Vaderlandsche Oudheidkundigen te weten Ort en dr. Pleijte te doorgraven. Pleijte was reeds tot 's Bosch genaderd om mijne kennis te maken en vervolgens... - vervolg: zie hoofdstuk XII.

1839

Een schat van 118 zilveren Ned. munten tusschen de jaren 1490 en 1540 geslagen werden in Juli gevonden.

1846

De Zwartberg, meerendeels 1,8 m. hoog heeft Schrijver dezes 15 september 1846 doen uitgraven. Hij vond daarin, behalve een stukje been, eene geelkoperen wigge 0,15 m. lang, van weerszijde met eene geul of groef voorzien. Zij loopt eenigszins scherp toe en schijnt met het bovineinde aan eenen stok bevestigd te kunnen worden. Waarschijnlijk is ze van Germaansche oorsprong. Zij berust in 't Provinciaal Genootschap. De Zwartberg is ongeveer ¼ uur van het Koebosch gelegen onder Vessem.

17 Mijne "Voorchristelijke Begraafplaatsen" 1845, II, 36 en N.Brab. Sagen 1893.

18 Meermalen was ik bereid hier opdelvingen te verrichten, laatstelijk met 2 beroemde Oudheidkundigen in 1892.

XI. Geestelijken te Hoogeloon geboren. Voornaam personen.

1530.

Aegidius Lippen in 1530 pastoor te Moergestel benoemd, stierf aldaar 15 October 1558. Tijdens zijn herderschap viel in 1542 M. van Rossem in zijne parochie en vorderde 500 gl. brandschatting.

1554

Mart. Van Broeckhuijsen te Loon (er wordt niet gezegd welk Loon) geboren, was van dit jaar tot 1560 prior van het gewezen vermaard klooster van Corssendonck en stierf als rector der nonnen te Sichem in 1563.

1655.Joannes Bogaerts in 1655 pastoor te Mierlo en in 1663 te Rosendaal. Hij was Norbertijn.

Daniël de Brouwer, 7 Februari. 1604 geboren, deed 13 Maart 1697 professie in de derde orde van den H. Franciscus van Assisië. Hij werd koster in 1701 in de beroemde kapel te Meerveldhoven. In 1702 sloot zich een ander godvruchtig jongeling , in 1715 een tweede tot het zelfde gemeenzaam leven aan en maakten een gemeenschap van goederen. Dit drietal vestigde zich in 1722 in een gering verblijf met hofje in eene verlaten heidestreek bij Handel van welker kapel het de kosterij waarnam. In 1741 verplaatsten de broeders zich onder Boekel onmiddellijk bij de oude kluis. Zij hebben de barre dorre heide in eenen hoogen staat van vruchtbaarheid doen stijgen en de aanzienlijke ruime kloostergebouwen met eene belangrijke bewaarplaats voor krankzinnigen en andere stichtingen, thans Huis Padua wekken verwondering.¹⁹

Jacobus de Kort is 21 December 1818 te Hoogeloon geboren. Zijn vader was Johannes, zijne moeder Maria Catharina Engelen uit Eersel, werwaarts zij in de kindsche jaren van Jacobus vertrokken. Deze ontvangt 8 December 1840 het wit habijt, wordt priester 10 Juni 1843,

¹⁹ Zie o.a. Schutjes IV. 27-31.

Superior 20 Januari 1854, abt 18 Augustus 1872 en overlijdt te Postel 20 October 1890. Op de tegenzijde van 't gesteendrukte bidprentje is het in 1890 gemaakte portret van den prelaat, wiens Levensschets met platen, door den prior Welvaarts in 1891 keurig in 62 bladz. gemaald is.²⁰

20 De waardige Schrijver vereerde mij een exemplaar, na reeds spoedig na den dood van den prelaat mij berigt gegeven en zijn doodprentje gezonden te hebben.

XII. Merkwaaardigheden van velerlei aard.

1495

Op dit jaar komen eenige goederen te Dommelen, Venbergen (onder Valkenswaard) en Hoog Castelre onder Loon (Hoogeloon) voor, waarvan de ligging en grenzen uit het Rijksarchief (thans ook in dat te 's Hertogenbosch) door den historicus P. Cuijpers van Velthoven zijn aangeduid.

1902

In de laatste jaren is ook in Noordbrabant in schier alle dorpen eene boterfabriek opgericht. Te Hoogeloon werd er eene in 1902 tot stand gebracht, welke zeer doelmatig en ordelijk ingericht in September voltooid was.

Legenden en dergelijke zaken

De Kabouterberg, noordwaarts het "Loonsche Bosch" schijnt tot verschillende einde bestemd geweest te zijn. Wanneer men daarin wit zand uitgroef zijn daarin menigmaal schoteltjes en kleine lepels gevonden, ook steenen, zelfs een grooten steen bij wijze van een steenen graf, veel kalk en puin waardoor men zekerheid verkrijgt van een oud gewezen gebouw.

In den Kabouterberg hebben ook de kabauters gewoond. Deze verlieten soms hun onderaardsch verblijf om in eene nabijgelegen schuur des nachts te gaan dorschen, enz. Op zekeren keer wilde een nieuwsgierige jongen eenen nacht in die schuur gaan zitten, om hun verblijf aldaar gade te slaan, maar dat oplettend volkje bemerkte hem spoedig en hij hoorde hen zeggen: "*Wij zullen zijn kiekers (oogen) uitsteeken*"; toen vluchtte de jongen.

In een zeer oud huis tegenover de hedendaagsche protestantsche kerk gingen zij in den nacht dikwijls bakken en als het gebakken brood uit den oven gehaald was, er in zitten om te feesten. Ook maakten zij in dat huis meermalen danspartijen onder elkander, naar de legende zegt.

Reeds lang geleden heb ik herhaaldelijk het plan gekoesterd dezen zonderlingen berg, waarin ook urnen ontdekt zijn, met toelating van den eigenaar te laten doorgraven. Nog bestond het voornemen zulks door de oudheidkundigen Ort, toen te 's Hertogenbosch, en den beroemden Hollandschen Hoogleraar dr. Pleijte in 1892 te gaan verrichten.²¹

De dag was reeds bepaald en dr. Pleijte tot 's Hertogenbosch reeds gereisd, toen hij, door hevige rumatiek aangedaan, terug moest keeren, waarom tot zeer groot spijt, dit werk niet is uitgevoerd, tot welke oudheidkundige reis ik door die oudheidkundige heren minzaam tot vergezelling was uitgenoodigd en ik toen toezegging gedaan had.

Men vermoedt ook het gewezen bestaan eener kapel op dezen berg, waarin volgens overlevering, de prelaat van Averbode, bij het bezoek der goederen zijner abdij eenigen tijd vertoefde. (Zie hiervoren dit hoofdstuk ter vergelijking).

Als curiositeit neem ik hier eene aanteekening van bisschop Ophovius mede, tijdens zijn verblijf te Geldrop genomen. In zijn bekend Diarium of Dagboek meldt hij in 't latijn: *Door onze paarden (namelijk die van den Bisschop) was zaterdag 4 Januari 1631 uit Hoogeloon naar Geldrop aangevoerd een brouwketel met eenen groote kuip, die ontvangen was van het bisschoppelijk paleis uit Den Bosch.*

Een overdruk van gezegd Diarium is o.a. overgenomen in de verzameling van Oorkonden door Dr. Hermans, Tweede Stuk. 's Hertogenbosch. 1860. Dit wegens Hoogeloon p. 393. Nu een los papier II.

Omstreeks 1800 wilde eene vrouw op zekeren avond oude kruisen van het kerkhof halen, maar viel in een openstaand graf. Op haar hulpgeroep durfde niemand haar hulp gaan verleen. Zij moest alzoo

²¹ Men leze deze berichten onder mijn Oudheidkundig correspondentieboek blz. 285, waarin Brieven enz. van Geschiedkundigen.

tot den volgenden morgen in haren akeligen toestand blijven. Zij werd Griet Pik geheeten.

Tijdens de revolutie of de inkwartiering van 1830 viel nabij de Hoogpoort een soldaat uit een hoogen lindeboom. Hij leefde nog drie dagen en wilde, naar verzekerde van den Pastoor niets weten.

Vroeger werd op de heide tusschen Hapert en Casteren, een Fransche soldaat gefusilleerd omdat hij, hoewel weinig, gestolen had. Bijgeloovigen waren hier des avonds bevreesd; want hij was in de heide begraven en men meende dat hij soms terug kwam.

In 1898 beroofde een Turnhouter door een pistoolschot in de heide zich van het leven en werd aldaar begraven; maar bij dispensatie werd zijn lijk opgegraven en op het R.C. kerkhof ter aarde besteld. In hetzelfde jaar sneed nog in dit dorp een krankzinnige doodelijk door de keel.

Schriftelijk werd mij het volgende spookverhaal onlangs uit Hoogeloon gedaan:

Bij den ouden Heer Meijer alhier was vroeger sprake, dat het bij hem spookte. Een oud man Jacobus Verbaant die daar woonde, had meer als eens gezien, dat middernacht de stal en schuurdeuren werden opengegooid met een ontzaggelijk gekraak en dan zag hij eene jufvrouw die op en neer wandelde en zelfs op het water ging.

Een ander had gezien, dat er een rijtuig over den weg ging en er weerom draaide. Toen wilde de man hem op den goeden weg brengen, maar er bijkans bij zijnde doofden de lantarens uit en de man doolde den geheelen nacht.

En mij (voegt hij er bij) is het gebeurd, dat ik van uit 't dorp komende, een groot varken tegen kwam. Ik ging daarop naar de bureu, omdat die varkens los liepen; maar in al de hokken lagen hunne varkens. Toen dacht ik aan spoken en daar ik niet bang was in het terugkeeren zoo veel te meer.

Verder zegt hij: Die Heer Meijer (weleens de Pruik bijgenaamd) haarteut [?], procureur, Notaris en Burgemeester, was de grootvader van vele kleinkinderen, die thans alle in Noord-Amerika verblijven. Hij was de schoonvader van zekeren Van Eijssel, lid der eerste Kamer en ook Protestant: vandaar al die hooge bedieningen van Meijer.